

Грибанова Н.Є.

УДК 008+572.026+78.021

СВІТОВІДЧУТТЯ – МОДЕЛЬ ОСВОЄННЯ СВІТУ (ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ)

Проблематичність взаємовідносин людини та суспільства на сучасному рівні культури полягає в безоглядній впливовості людини на природне та соціальне середовище, що є фактором координації самого існування людства в природі. Це потребує актуалізації переоцінки цінностей, зміни відношення до критичності аналізу культури життєдіяльності людини, розробки критеріїв аналізу оцінювання своєї діяльності в перспективі побудови взаємовідносин людини у відповідності з усією живою природою та потребами людства у відповідності з потребами природи свого організму. Світовідчуття як чуттєва модель освоєння світу фіксує явище буття в системі естетичних категорій та складає інструмент осмислення світу культури як конструювання чуттєвого та раціонального естетично-прогнозуючого чинника свідомості, що надає можливість втілення чуттєвих уявлень в предметні форми буття.

Культуротворча функція явища світовідчуття полягає в художній умовності контексту предмета творчості як способу відображення явища культуротворчості як способу буття культури. Тому для інтерпретації сутнісної заданості осмислення світу в чуттєвих моделях предметних форм творчості як явища буття культури як конструювання чуттєвого та раціонального як явище естетично-прогнозуючого чинника свідомості нами буде використано поняття «культури світовідчуття». Свідомість людини має здатність до конструювання ідеальних типів відтвореної реальності завдяки наявності естетичного рівня свідомості, що дозволяє створювати номінаційні моделі-комплекси, які забезпечують можливість ціннісного відбору та орієнтації в ситуаціях буття як таких, що сприяють якості буття, або ні. Результат вибору здійснює свідомість, якість функціонування якої забезпечує ситуативність буттєвих чинників, що і організує культурний прогрес. Таким чином, під поняттям культури світовідчуття ми визнаємо, таку якість свідомості, як естетичний рівень освоєння буття, що передбачає можливість конструювання ідеальних типів образів-моделей в творчій предметності.

Актуальне існування культури є можливим лише в певних моделях художньої знаковості, оскільки в знаковому втіленні смислового символіка набуває певної конкретності, що і складає умови для можливості безпосереднього її сприйняття на рівні здійсненого переживання в акті світовідчуття. На цьому рівні дослідження світовідчуття уявляється можливим як акт здійсненості процесу освоєння світової реальності в певній моделі відчуття як конкретного чуттєвого значення. Конкретність чуттєвого значення передбачає наявність актів певного конкретного чуттєвого сприйняття у відповідності до цілеполягання процесу пізнання як освоєння реальності культури на рівні суб'єктивних уявлень як «системи смислів» [4, с.17] об'єктивної культурної реальності.

Поняття «культури світовідчуття» містить не лише розуміння явища світопочуття як пасивного споглядання людиною світу на феноменальному рівні у формі чуттєвого уявлення про факти буття на рівні отримання емоційно забарвлених уявлень в стані чуттєвих абстракцій без претензії на адекватність світосприйняття. Поняття «культури світовідчуття» передбачає використання чуттєвого матеріалу для сприйняття світу на рівні його розуміння в філософсько-узагальнюючих та природничо-конкретних чинниках закономірностей організації. Чуттєва інформація осмислюється на рівні певної структурної обумовленості та функціональної цілісності. Межі культурних цінностей обумовлюють закономірність існування як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів буття культури. Чуттєве переживання на суб'єктивному рівні обумовлене об'єктивними факторами буття культури в межах культурних цінностей. Конкретний акт освоєння культури на рівні відчуття містить в собі акт перевтілення об'єктивних факторів культури в стан суб'єктивного відчуття. Сутність культури світовідчуття полягає в культурі свідомості, яка здатна до творчого процесу художнього освоєння світу в естетично-знаковій інформаційній формі. Реалізація творчості та свободи як сутність людського буття має закономірності, які втілюють в творчості умову естетичного існування.

Чуттєві уявлення є змістом творчого процесу і змістом культури як ціннісного відношення людини до світу. Оскільки світовідчуття є категорією естетики, яка передбачає освоєння світу відповідно до критеріїв краси і творчій процес, як прояв культури в чуттєвих уявленнях, також передбачає ціннісну орієнтацію на відтворення краси. Тому маємо говорити про культуру світовідчуття як поняття, яке відображає сутність творчого процесу по відтворенню світу в чуттєвих уявленнях. Оскільки центральним узагальнюючим зв'язковим елементом поняття культури та творчого процесу є чуттєві уявлення, варто вести мову не про їх об'єктивність відповідно до системи світоглядних уявлень, а в орієнтації на фактор суб'єктивності як носія інформації індивідуальних чуттєвих уявлень, оскільки об'єктивних чуттєвих уявлень не буває. Безумовно, фактор об'єктивності має місце при формуванні усталених традицій свідомості і є керуючим при відтворенні традиційних уявлень. Але він містить в собі систему змістовностей, які мають суб'єктивне походження. Для виявлення сутності культури світовідчуттєвих уявлень в процесі освоєння дійсності необхідно заглибитись в закономірності організації чуттєвих уявлень особистості в пріоритеті фактора суб'єктивності з урахуванням його об'єктивних функцій.

Дослідження культури світовідчуття в художній творчості надає можливість уникнути «надмірної гносеологізації» [2, Горський В.С., с. 315] та надати значущості «естетичної наснаженості антропологічної рефлексії» в мисленому уявленні про людину [2, В.Г.Табачковський, с. 316] в розкритті механізмів естетичного освоєння дійсності для теоретичного осягнення культуротворення на рівні філософської логіки сфери мистецтва з урахуванням сфери свідомого та підсвідомого [3] в процесі «образотворення» як такої сфери культури людських почуттів, де реалізується здатність «сприймати уявне як реальне»

[2, В.Г.Табачковський, с. 317] в мистецькому осягненні, в якому В. Мазепа поняття образу призивав тлумачити не стільки в традиційно гносеологічному сенсі (як пізнавальне відображення дійсності, що містить об'єктивну істину), скільки в онтологічному значенні з позицій його включення в процес реальної людської діяльності. В.Мазепа підкреслював, що для визначення природи мистецтва необхідно визначити соціально-культурну функцію художнього пізнання в наближенні до його «кінцевого етапу – реальної дії, у впливі пізнавальних змістів мистецтва на свідомість і життєдіяльність суб'єкта естетичного сприйняття» [2, Орлова Т.У., с.319]. Це потребує розуміння структури творів у загальнокультурному просторі, а це, в свою чергу, потребує вирішення проблеми визначення критеріїв мистецького кваліфікування артефактів з використанням функціонального підходу до аналізу художньої сугестивності як умови соціально-культурного існування естетичних почуттів [там же].

Для цього естетика як метатеорія дозволяє здійснити інтегративний принцип аналізу та заглибитись в специфіку світосприйняття як естетичного способу культуротворчості [2, Кучерюк Д.Ю., с. 320] та як фактору суспільного розвитку художньої творчості [2, В.І.Панченко В.І., с.321], що принципово змінює «попередні уявлення про буття художнього твору в системі культури, про творчу діяльність митця, про зміст естетичного впливу твору мистецтва на людину, про художню культуру як систему цінностей» [там же, с. 321]. В.С.Гриценко підкреслює, що це важливо для самовизначення культурології як теоретичної ретроспекції саме цих процесів в виявленні їх начал у взаємовизначенні естетичного і культурного. Він підкреслює те, що В.І.Мазепою було зроблено висновок про необхідність дослідження культурності естетичного освоєння світу в художньому як способі відтворення культури [2, Гриценко В.С., с.322] у виявленні генетичної спорідненості естетичного та культури в художній творчості, яка є найбільш не завбаченою й унікальною можливістю організації людської діяльності в реалізації позиції митця по його відношенню до світу в загальнолюдському просторі культури. Гриценко В.С. наполягає на тому, що «введення естетичного аналізу в параметри культури надає йому універсального рівня» [там же, с.322-323]. Гриценко відзначає, що професіоналізм митця повинен містити не тільки ремісницьку грамотність, але й основи світоглядної культури як співвідношення індивідуальної та суспільної культури, свободи та необхідності у відображенні суб'єктивного досвіду в створенні узагальнених типів ідеального в естетичному підході до розкриття співвідношення культури і мистецтва. При цьому аналіз культури набуває рис визначення «художньої діяльності як такої форми людської активності, в якій з найбільшою безпосередністю й наочністю виражена сутність людської культури як суспільного явища», а аналіз художньої творчості набуває рис «феномена... «самообробітку» особи у всьому багатстві її суспільних зв'язків та індивідуальної самобутності як представника роду «людина» [там же, с.323].

Л.Т.Левчук у вітчизняній науці склала традицію вивчення проблеми пізнання художньої творчості як об'єкту естетичного аналізу, виходячи та відокремлюючись з психолого-мистецтвознавського контексту, здійсненого В.І.Мазепою [2, Левчук Л.Т., с.323]. Вона зробила глибинний аналіз естетичного потенціалу інтуїції та її місця в художній творчості з урахуванням сучасних філософських та психологічних концепцій та створила вітчизняну традицію естетичного підґрунтя аналізу творчості як образотворення як закономірного художньо-естетичного процесу, який в формі образної абстрагованості містить індивідуальну творчу свободу митця у трактуванні явищ буття відповідно до естетичних критеріїв свідомості [3].

Це надало можливість дослідження образності в художній творчості з урахуванням ірраціонального та суб'єктивістського підходів у співставленні з прагматичним. Так, Петрова О.М. подібну збалансованість в нашій свідомості виявляє в універсальному еквіваленті цінності, який збагачує українську націю рисами власної ідентичності [2, с.324-325]. Говорун Д.І. вивчення образності в художній творчості поєднує з проблемою уяви і визначає пов'язану з нею проблему естетики, яка потребує обґрунтування наявності специфічного як естетичного аспекту творчості [2, Говорун Д.І., с. 325]. «Для з'ясування специфіки мистецтва та художньої діяльності необхідний філософський аналіз тих особливостей людського світосприйняття, які є концентрованим виразом уяви» [там же, с. 326] митця як суб'єкта творчої діяльності та механізмом організації творчого процесу. Личковах В.А. цю проблему вирішує в складенні концептуальної моделі світovidчуття в регіональних вимірах національної культури, що потребує поєднання філософії, культурології, естетики та мистецтвознавства у співставленні з етнографічною конкретністю [2, Личковах В.А., с.327].

Проблема активізації естетичного рівня культури світovidчуття може бути вирішена через розкриття закономірностей створення конкретної світovidчуттєвої моделі відповідно до певного типу культури через освоєння навичок творчого типу мислення в художній практиці. Естетична специфіка культури світovidчуття передбачає використання методологічної естетичної наукової бази задля заглиблення в аналіз індивідуального освоєння людиною системи цінностей, яка дозволяє їй реалізувати свої духовні можливості в ситуації оволодіння культурними орієнтирами. За висловом Г.І.Горака [1, с.4], через персональне світосприйняття людина здатна розширювати горизонти соціального бачення і культурного виміру. В філософії світovidчуття людина здійснює координаційний пошук можливостей самореалізації через досягнення істинності буття в творчих актах свідомості.

На рівні світovidчуттєвої культури закономірності її організації полягають в об'єктивних та суб'єктивних чинниках освоєння світу за законами краси. Об'єктивні фактори зумовлюють тяжіння до стійких форм світovidчуття, що зумовлюють існування традицій світovidчуттєвої культури в певному колі світогляду, а суб'єктивні прояви світovidчуття зумовлюють його суб'єктивну значущість в індивідуальній діяльності митця, що забезпечує новаторські тенденції світovidчуттєвої культури відносно певного типу

світогляду та проявів в ньому певної індивідуальності. Тому явище світовідчуття виступає як об'єкт, який потребує дослідження закономірностей організації світовідчуття як явища творчої діяльності в проявах факторів стійкості та вільності творчого мислення в світовідчуттєвих традиціях культури світогляду, як фактор культури світовідчуття як творчого освоєння світу. Як предмет дослідження явище культури світовідчуття творчого освоєння світу полягає в аналізі конкретних проявів світовідчуттєвої культури особистості в творчій діяльності в осмисленні координат структурної організації творчої свідомості в фактах художнього мистецтва.

Об'єкт має бути досліджений на рівні онтологічних чинників як система існування мислених узагальнених визначень буття в процесі духовного освоєння світу на рівні організації творчої свідомості. Завдання гносеологічного рівня дослідження об'єкту полягає в виявленні закономірностей взаємовідносин суб'єкта та об'єкта в цьому процесі на рівні створення світоглядних, світовідчуттєвих, культуротворчих та художньо-творчих традицій і новацій в конкретних проявах творчої свідомості. Прояви творчої свідомості в мистецтві можуть бути використані для визначення авторського методу аналізу естетики світовідчуттєвої культури в творчій діяльності як адекватне втілення світовідчуттєвих уявлень особистості відповідно до кола культурних цінностей. Означена проблема може бути вирішена завдяки використанню ідеї коеволюції, яка може бути трактована як необхідність зміни пріоритетів культури людини у взаємозв'язку з можливостями природних закономірностей існування. Серед закономірностей існування передбачається прийняття точки зору відносно всього світу як цілісної системи, яка має явище зв'язків між елементами одного цілого. Це надає можливість віднайти закономірності функціонування елементів системи певним чином і в такому разі запрограмувати та спрогнозувати результати їх діяльності. А відносно людства – віднайти закономірності співіснування людини з природою, суспільством і самою собою і таким чином гармонізувати своє існування з наявним буттям.

Накопичення особистістю практичного досвіду та ціннісних орієнтирів, норм та настанов забезпечує процес «вживання», адаптації в системі взаємовідносин з природою на всіх рівнях, що потребує від особистості ідентифікації своєї буттєвої функції з поняттям елементу системи природи та формування в собі свідомої необхідності та діяльнісної можливості жити за її законами. На цьому рівні поняття світовідчуття як культури особистості має не тільки риси прийняття загальної закономірності існування на рівні свідомості, але й можливості втілення усвідомленої взаємозалежності на рівні діяльнісної організації. Оскільки діяльність завжди індивідуальна, вона втілює і акти своєрідності в проявах волі, що визначається ступенем прояву особистої свободи в залежності від ступеня освоєння культурних традицій, соціальних функцій, особистісних характеристик в колі емоційно-вольових характеристик організації своєї природи.

При цьому безліч варіантів можливостей діяльності координується свідомістю в умовні типи відносно культурних ціннісних орієнтацій. Ці умовні типи складають традиційні моделі поведінки, які забезпечують координацію між особистістю та системою існування на тлі використання необхідного в рамках деякої міри свободи дозволеності. Такі відносини між особистістю та закономірностями її існування ми визначаємо як ігрові відносини, за якими особистість має право на втілення своїх особистих духовних потреб у вигляді ціннісних орієнтацій, інтересів та мотивів діяльності у відповідності зі своєю роллю в системі культурних відносин.

Джерела та література:

1. Горак Г. І. Філософія : курс лекцій / Г. І. Горак. – К. : Вілбор, 1998. – 227 с.
2. До 70-річчя доктора філософських наук, професора Мазепи В. І. Художня творчість у сучасному соціокультурному просторі // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності : зб. наук. праць / відп. ред.: М. М. Бровко, О. Г. Шутов. – К. : Вид. центр КДПУ, 2000. – 329 с.
3. Левчук Л. Т. Західноєвропейська естетика ХХ століття / Л. Т. Левчук. – К. : Либідь, 1997. – 227 с.
4. Кальной И. И. Философия : учеб. пособие / И. И. Кальной. – Симферополь : Бизнес-Информ, 2002. – 448 с.